

AZAS SÁLÓM / ÁCÁT SÁLOM / מולש תצע.

BACHER SIMON ALKALMI KÖLTEMÉNYEI A „MAGYAR ÉS ERDÉLYHONI IZRAELITÁK EGYETEMES GYŰLÉSÉHEZ” (KITEKINTÉSEL BACHER SIMON ÉLETÉRE)

Tuna Rita

Bacher (Bachrach) Simon 1823-ban született a felvidéki Szent-Miklóson (1863-tól: Liptószentmiklós). 1867-ben költözött Pestre, ahol 1874-től, 1891-ben bekövetkezett haláláig, a Pesti Izraelita Hitközség könyvelőjeként tevékenykedett és írta verseit németül és héberül fordításai mellett. Az elsők között volt, aki magyar költők költeményeit héber nyelvre fordította és kiadatta. Többek között Kölcsey, Petőfi, Vörösmarty, Eötvös, Arany verseit, köztük a Himnusz és a Szózatot is. 1868-ban héber és német nyelvű alkalmi költeménnyel (AZAS SÁLÓM / ÁCÁT SÁLOM / מולש תצע) köszöntötte a „Magyar és Erdélyhoni Izraeliták Egyetemes Gyűlését” (Kongresszus). Alkalmi költeményének címe utalás Zehárjá/Zakariás próféta soraira (VI,13): „[...] és ülni és uralkodni fog az ő székében, és pap is lesz az ő székében, és békesség tanácsa lesz kettőjük között.” Az említett költemények részletes analizálása és mindkettő magyar nyelvre fordítása segítségével tanulmányomban bemutatom Bacher Simon nézeteit, a Kongresszust lelkesen támogató elképzelését és vizionált jövőképét, kitérve néhány érdekesebb és sokatmondó szóhasználatra, valamint I. Ferenc Józsefnek és a Kongresszus összehívójának: Eötvös Józsefnek tulajdonított szerepére. A költemények 20 darab 6 soros versszakokat foglalnak magukban, tehát összesen 120 sort, hasonlóan az ókori zsidó parlament, a „Nagy Gyülekezet Férfúinak” számához. E törvényhozói testület volt az, amely a babilóniai fogságból visszatért zsidók új körülmények, kihívások közötti életét szervezte, határozta meg. Ebben az esetben is szembeűnő a párhuzam a magyarországi zsidósággal, akiket a Kongresszust megelőző évben (1867) emancipáltak. Mindazáltal a költeményekben aprólékos és bravúros szerkesztés nyomai fedezhetőek fel, hiszen a héber és

a német nyelvű szövegek végrímeinek képlete ugyanaz: az első négy sorban *keresztrímek* (a-b-a-b) találhatóak, amit *párosrím* (c-c) követ. Bacher Simon verse rendhagyó és nagyon-nagyon különleges, teljesen idegen a hagyományos héber versformáktól, az a kor magyar nyelvű verseinek stílusát, formáit és rímképleteit követi. Az analizált verseket a költő héberül és németül is megírta és egy füzetecskében megjelentette, amelyet a National Library of Israel gyűjteményéből sikerült megszerezni. (Érdekes, hogy a magyar nyelvű borítón a „szózat” szó olvasható: „[...] szózat az első magyar izraelita CONGRESSUS ünnepélyes megnyitása alkalmával [...]”) Azt vártuk, hogy a két költemény lefordítása után, egy darab, egységes, teljes magyar nyelvű fordítást lehet készíteni, amely alkalmas lesz a három nyelvben (héber, német, magyar) használatos *consecutio temporum* szabályainak, jellegzetességeinek vizsgálatára, elemzésére. De a fordítások után kiderült, hogy a két vers valójában nem azonos, és a két fordítás így - habár összevethető egymással - de mégsem készíthető belőle egy, teljesértékű magyar nyelvű fordítás, mert akkor a költő mondandója is sérülne. A héber nyelvű inkább egy szűk célközönséget céloz meg, míg a német nyelvű a szélesebb közönségnek szól, hiszen a kor magyarországi zsidósága már a német nyelvet érti és használja akkoriban, ám mindkét költeményt áthatja a korabeli Európa új és szabad szelleme, a pozitív jövőkép vizionálása.

Kultúrtörténeti bevezetés

150 évvel ezelőtt zajlott „Magyar és Erdélyhoni Izraeliták Egyetemes Gyűlése” (kongresszus), amelyhez írt Bacher Simon, ki Bacher Vilmosnak az Országos Rabbiképző Intézet második rektorának apja volt, egy verset héber és német nyelven.

Az alkalmi költemény, a programvers címe: *Ácát sálom* (מוֹלֵשׁ תְּצַע – Béke/Teljesség tanácsa).¹ Írója: Bacher Simon, aki 1823-ban született a felvidéki, Liptó vármegyei Szent-Miklóson, a későbbi Liptószentmiklóson. (A városka

1 Bacher Simon: „AZAS SÁLÓM” szózat az első magyar izraelita CONGRESSUS ünnepélyes megnyitásának alkalmával Pesten 1868. év December 14. / FRIEDENSGRUBB an die Mitglieder des im Dezember 1868. eröffneten ungarisch-israelitischen KONGRESSSES. Budán: a m. kir. tudomány-egyetemi nyomdából, 1868.

neve 1863-1920 között volt Liptószentmiklós, előtte /Liptó/Szent-Miklós.)² A Bacher családnak Bacharach/Bacherach városa a névadója. Bacharach Németországban, a Rajna mentén, Rheinland-Pfalz tartományban található.³ A városka nevét közismertté Heine töredékes írása, a „Bacherachi rabbi” tette.

A Bacharach család magyarországi történetét a XIX. század végéig megírta és publikálta⁴ már Büchler Sándor, a mártírrá lett történész és keszthelyi főrabbi a Magyar-Zsidó Szemlében, ezért erre most nem térek ki, csak a XIX. század elejétől, a Bachrach család Pressburgból/Pozsonyból Szent-Miklósra költözésétől elevenítem fel – érintőlegesen – a történéseket.

A Pozsonyban élő Méir/Mayer Bacharach⁵ fia, Júda/Jehuda Leib/Lőw/Löw/Lőb/Léb Bacharach⁶ (Liptó)Szent-Miklósra költözött az 1800-as évek elején. Itt született fia, Jichák/Isak Jozsef/Josef Bacharach.⁷ Ő volt az, aki a Bacharach családnév helyett a „Bachert” kezdte használni.⁸

Jichák/Isak Jozsef Bacharach/Bacher feleségül vette Cirl/Czirl/Theresia Janowitzot.⁹ Elsőszülött gyermekük volt Bacher Simon. A helyi zsidó elemi iskolában és a jesivában, majd a nikolsburgi, leipniki, eisenstadti/kismártoni és a bonnhardi/bonyhádi jesivákban tanult, és elsajátította a héber és a francia nyelvet a már ismert német és a szlovák mellett. Hazatérvén szüleihez kereskedői pályára lépett, valamint a (liptó)szentmiklói zsidó hitközség jegyzője lett. Ő az egyik alapítója és vezetője a helyi Olvasókörnek (Leseverein) iskolaügyi bizottsági tagsága mellett. Közben megtanult magyarul is, ami akkor ritka volt azon a környéken.

2 Hozzáférés: <http://www.cisarik.com/index.html> http://www.cisarik.com/0_Liptovsky_Mikulas_Liptovsky_Mikulas_Zi_Lipto_Liptov.html 2016. 03. 30.

3 Hozzáférés: www.bacharach.de/index.php?L=&id=1023 <http://www.bacharach.de/startseite/> 2016. 03. 27.

4 Dr. Büchler Sándor (1910). A Bacharach család Magyarországon. Magyar-Zsidó Szemle XXVII. évf. 82–102.

5 Dr. Büchler Sándor (1910)

6 Herzog Emil (1894). *A zsidók története Liptó Szt-miklóson*. Budapest.

7 Kempelen Béla (1937). *Magyarországi zsidó és zsidó eredetű családok I.* Budapest.

8 Bacher Vilmos: Bacher Simon élete. A „Sáár Simon” c. verseskötetek bevezetője, magyar nyelvű, gépelt példány, a Bacher-család tulajdona. 1. lap.

9 Dr. Büchler Sándor (1910)

1848-ban feleségül vette D'vorá/Debóra/Dorothea/Doria/Dorottyá Tedescot. Első gyermekük Wilhelm/Vilmos, aki majd a budapesti Rabbiképző Intézet (Landesrabbinerschule) második rektora lesz.

1852-ben a Túróc vármegyei Szucsányba költözött családjával együtt Bacher Simon. Ő volt a vármegyei sójövédék felügyelője, de kereskedéssel is foglalkozott, valamint az általa kezdeményezett zsidó iskola inspektora volt, majd visszaköltöztek (Liptó)szentmiklóásra. Később a Nyitra vármegyei Kóson bérelt 700 hold földet és ott gazdálkodott.

Költői és írói hajlammal megáldott idealista létére a gazdasági pályákon nem boldogult anyagilag; tönkrement és 1867-ben Pestre költözött családjával együtt. Itt eleinte könyvelő és levelező volt egy kereskedelmi cégnél, majd 1874-től – 1891-ben bekövetkezett haláláig – a Pesti Izraelita Hitközség könyvelőjeként tevékenykedett és írta költeményeit németül, héberül és magyarul fordításai mellett.

Bacher Simon az elsők között volt, aki a magyar költők verseit héber nyelvre fordította és egy kötetben kiadatta (Hazafias dalok - קראה תורימו). Megtalálható benne Kölcsey, Petőfi, Vörösmarty, Eötvös, Arany versei, közöttük a Himnusz - קראה תליפת... Szózat - מעל ארוק לוק - stb. 1868-ben héber nyelvű verssel (מולש תצע) köszöntötte a Magyar és Erdélyhoni Izraeliták Egyetemes Gyűlését, és ő fordította héber nyelvre az itt hozott határozatokat is „előljárósága utasítására”.

1871-ben a kongresszust összehívó Eötvös József halálára írt verset (הינאת). 1877-ben, az akkor megnyílt Országos Rabbiképző Intézetet is héber nyelvű versben (Béke otthona/hajléka - מולש הון)¹⁰ köszöntötte. Büchler Sándor írta róla: „[...] öröklött hajlam volt a verselő készség, ő volt Magyarországon az első héber író, ki a magyar költészet remekeiből ügyesen és választékosan a legtöbbet fordított a szentírás nyelvére.”¹¹

Összegyűjtött költeményeit elsőszülött fia, Bacher Vilmos, három kötetben adatta ki, *Sáár Simon* címmel, 1894-ben, apja halála után három évvel. Vilmos fia így írt a bevezetőben: „A könyvet Sáár Simonnak neveztem, hogy atyám

10 Bacher Simon (1894). *Sáár Simon I.* Wien. 88-96. Oláh János (szerk.) (2017). A BUDAPESTI RABBIKÉPZŐ TÖRTÉNETÉBŐL I. (Magyar Zsidó Tudományok 11. kötete.) Budapest, Gabbiano Print Kft.

11 Dr. Büchler Sándor (1910) 94.

neve örök emlékezetül megörökíttessék. A kapuk között, melyen át az Isten városába, a szent nyelv városába lehet jutni, Simon kapuja is nyitva lesz, be nem zárul."¹²

Bacher Simon még az ősi hagyomány talajáról indult a XIX. század elején, de a század végén már az „új”, az úgynevezett neológ zsidóság által frissen taposott utat járva fejezte be életét.

Hogy ez így történhessen, abban meghatározó szerep jutott a Magyar és Erdélyhoni Izraeliták Egyetemes Gyűlésének, amit már említett költeményével köszöntött.

1868 december 14-én (hanuka 6. napján, tévét hónap újholdjának első napján) a pesti Vármegyeház közgyűlési termében, a magyarországi zsidóság 220 választott képviselője előtt nyitotta meg a gyűlést (vagy kongresszust) báró Eötvös József vallás- és közoktatásügyi miniszter. A teljes magyarországi zsidóságot megjelenítő első, és mindmáig egyetlen ilyen kongresszus feladata lett volna a zsidó felekezet szervezeti kérdéseinek rendezése, egy egységes szabályzat megalkotása, valamint az államhatalom számára egy átlátható rend kialakítása. Bacher Simon aktívan követte a kongresszus eseményeit, azokról például egy, a kelet-poroszországi, Lyckben megjelenő, Hamagid (דיגמה) című héber nyelvű hetilapban számolt be¹³ és költeményt is írt e jeles alkalomból.

E kongresszust köszöntő versének címe: מוֹלֵשׁ תְּצַע (Béke/Teljesség tanácsa). A héber nyelvű címlapon a következők olvashatók: „Dicsőítő ének, a gyűlés napjára. Magyar föld előkelőségei és hitközségeinek megválasztottjai és küldöttei, a király és miniszterei megbízásából, a nagy kongresszus a fővárosban, Buda Peszten, hétfőn, hanuka 6. napján, tévét (hónap) újholdja első napján (=december 14) 629-ben (=1868) a kis időszámítás szerint.”

Majd két idézet következik a Példabeszédek könyvéből: ¹⁴ מוֹלֵשׁ יִצְעִילֵנוּ - „[...] segítség a tanácsadó sokaság [...]” „[...] és a békességet tanácsolóknak öröm.[...]” (A szerző, Oláh János, saját fordításai) (Péld. 11,4; 12,20) Néhány betű fölött kicsi karikák jeleznek egy évszámot: 5/ה + 2/ב + 2/ב + 10/י + 10/י + 300/ש + 300/ש = 629, amely megfelel az 1868. évnek.

12 Bacher Vilmos: Bacher Simon élete. 17. lap.

13 Hamagid. Nr. 50. 1868. XII. 23.

14 A héber nyelvű szentírási idézetek forrása: <https://www.sefaria.org/texts/Tanakh> weboldal. Hozzáférés: 2016. 03. 27-én.

A címlap belső felén hét darab szentírási idézet olvasható (cím + hat idézet a hatsoros versszakoknak megfelelően) mintegy „előíma” gyanánt, amely előrevetíti költeményének vezérfonalát is:

מִהְיֵהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ... - „[...] és békesség tanácsa lesz kettőjük között.” (Zeh. 6,13)

וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ... - „[...] a hűséget és a békességet szeressétek.” (Zeh. 8,19)

... וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ... - „[...] megtérésre és nyugodtságra támaszkodjatok [...]” (Jes. 30,15)

... וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ... - „[...] és tanácsa a hamisaknak elhamarkodott.” (Jób 5,13)

... וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ... - „De a nemes nemeseket tervel [...]” (Jes. 32,8)

... וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ... - „[...] és az ő atyjafiai kétszázhuszan.” (1Krón 15,6)

... וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ... - „[...] mindnyájok nevei feljegyezettek.” (Ezra 8,20)

A 14 lapos, 1868-ban Budán megjelent könyvecskének van magyar és német nyelvű címlapja is. A magyar nyelvűben a „szózat” szót használja Bacher Simon: „[...] szózat az első magyar izraelita CONGRESSUS ünnepélyes megnyitása alkalmával [...]”

A költemény címe (מולש תצע) egyértelműen utal Zehárjá próféta soraira a Szentírásból:

... וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ... - „[...] és ülni és uralkodni fog az ő székében, és pap is lesz az ő székében, és békesség tanácsa lesz kettőjük között.” (Zeh. 6,13); valamint RASI kommentárjára (Zeh. 6,13-hoz): „מולש תצעו: „הוֹדוּ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ וְיִבְהִיֵּהְיָ... - „[...] és békesség tanácsa [...] A vezető/hatalom és a pap/vallás szeretni fogják egymást.”

Nyilvánvalónak tűnik a párhuzam: a világi hatalom – amely egy évvel azelőtt, az I. Ferenc József által hitelesített 1867. évi XVII. törvénycikkkel, „Az izraeliták egyenjogúságáról polgári és politikai jogok tekintetében” címet viselő úgynevezett „emancipációs” törvénnyel deklarálta a magyarországi zsidóság „polgári és politikai” jogegyenlőségét – a zsidóság választott vezetőitől, világi és vallási vezetőitől elvárja, hogy „békességben/teljességben” jussanak közös nevezőre említett tanácskozás alatt, és egyezzenek meg közös dolgaikról, rendezzék azokat. Bacher Simon valószínűleg szintén erre gondolhatott, ezt fogalmazza meg a versben.

A könyvecskében az egyik oldalon olvashatunk 4 versszakot héberül, a másik oldalon ennek német nyelvre fordítását.

A vers 20 darab 6 soros versszakot foglal magában, tehát összesen 120 sort, hasonlóan az ókori zsidó parlament, a „Nagy Gyülekezet Férfiúinak (הַלְלוּגָה תְּסַנֵּב יְשׁוּא)” számához. Ez a törvényhozó testület volt az, amely a babilóniai fogságból visszatért zsidók új körülmények, kihívások közötti életét szervezte, meghatározta. Ebben az esetben is szembetűnőnek nevezhető a párhuzam.

Bacher Simon költeményében aprólékos és szerkesztés nyomai fedezhetőek fel, hiszen a héber és a német szöveg végrímeinek képlete: „a-b-a-b-c-c” – keresztrím és páros rím. Bacher Simon verse teljesen idegen a héber és a német nyelvű versformáktól, az a kor magyar nyelvű verseinek mintáit, stílusát, rímképleteit követi.

Verselemzések

Jelen tanulmányomban két verset elemzek, tehát az első fejezetben már bemutatott szerző, Bacher Simon, illetve a – már szintén említett – verseinek további elemzésével az első fejezetben ismertetett korszak sajátosságait is figyelembe véve. A szerző az egyik verset héberül, a másikat pedig magyarul írta. A téma azonos, mindkét programvers a Magyar és Erdélyi Izraeliták Egyetemes Gyűlését, a Kongresszust méltatja¹⁵.

A héber nyelvű vers a zsidó ünnepek eszmevilágával foglalkozik, ezekre egyértelmű utalásokat tartalmaz a zsidó hagyományos, szent szövegekből. A német nyelvű vers szélesebb nyilvánosságnak szól és csak részben tartalmazza azokat a zsidó ünnepekre való (nyelvi) utalásokat, amelyeket a héber nyelvű vers. Tanulmányom célja rálátást adni a zsidó emancipáció korának gondolatvilágára Bacher Simon versein keresztül.

A héber nyelvű vers részleges elemzése során félig-meddig követem Michel Foucault: *A szavak és a dolgok*¹⁶ című művében megjelölt sorrendet a szavak tekintetében, ezért először az igékkel foglalkozom; másfelől pedig deduktív módszerrel, az egész vers formai, „külső” elemzésétől a belső lényeg felé haladok.

15 Az alábbi linken olvashatók a versek: <http://ujhacofe.hu/tanulmany/acatsalom/acatsalom-kieg1.htm>

16 Foucault, M. (2000). *A szavak és a dolgok. A társadalomtudományok archeológiája*. Budapest, Osiris Kiadó.

Egy vers sohasem monokauzális hatású, hogy a költő hogyan kontextualizál, hogyan ironizál saját magával és egyúttal olvasójával is.

Bevezető gondolatok a verselemzésekhez

A hat soros versszakokkal írt költemény voltaképpen egy dicsőítő ének, amelynek mintái fellelhetők már a görög-római költészetben is. „Valójában a formára azért irányul a figyelem, mert jelentős, maga is szerves része a kifejezett tartalomnak.”¹⁷ –írja Fónagy Iván: *A költői nyelvről* című tanulmányában. Arisztotelész írja: „Az elbeszélő és verses utánzásra vonatkozólag világos, hogy az eseménysorozatot – akárcsak a tragédiákban – drámaian kell megszerkeszteni, vagyis az egységes és teljes cselekmény köré, amelynek eleje, közepe és vége van, hogy, mint egy egésznek alkotó lény, a rá jellemző gyönyörűséget adja meg [...]”¹⁸

Elemzett versünk – tudatos szerkesztési módja miatt – megfelel az arisztotelészi modellnek, hiszen a nyelv linearitása¹⁹ és ennek használata eleve megfelel az eseménysorozat lineáris tárgyalási módjának. A költő elindít bennünket a kezdeti tény deklarációjától: „Beteltek a gyászéveknek napjai [...]”²⁰ és ekként végezteti: „És béke legyen jöttötökben és békében távozzatok.”²¹

A héber nyelvű vers keretes szerkezete

A vers első szava: וַיִּמָּלֵךְ, egy perfectum, vagyis egy befejezett aspektusú igei alak, az utolsó két ige pedig imperfectum, itt jelen idő futurum értelemben.²² וְאֵצֶתָּ - יִהְיֶה. Csakúgy, ahogyan a héber igeidő-szemlélet aspektusai egy kört járnak be, vagyis filozófiai szempontból a beszélő kvázi körben jár a cselek-

17 Fónagy Iván (1999). *A költői nyelvről*. Budapest, Corvina – MTA Nyelvtudományi Intézet. Budapest, Kiemelés az eredetiben.

18 Arisztotelész: Poétika. XXIII. Hozzáférés: <http://mek.oszk.hu/00300/00315/00315.htm> 2019. 01. 18. Kiemelések a szerzőktől.

19 Fónagy Iván (1999)

20 Bacher Simon (1894) Fordítás a tanulmány szerzőitől.

21 Bacher Simon (1894) Fordítás a tanulmány szerzőitől.

22 Szabó Mária (1994). A perfectum consecutivum és az imperfectum consecutivum használata. Az igeidők szubjektív aspektusai a héber nyelvben. Az igeidők. In Szabó Mária, *Bevezetés a biblia héber nyelvbe*. Szeged: JATE Press.

mény körül vagy azzal együtt, így valósul meg egyfelől a kurzív, másfelől a konstatív aspektus, de egyszerre, *egy időben*.

Ezzel keretbe is foglalja Bacher Simon költeményében a történet: befejeztek a gyász évei, amit valaminek a hiánya miatt kellett elszenvedni, és béke/teljesség – hiszen a מוליש szó alapjelentése ez – lesz már az eljövendőben. Így a nyelv segítségével mutatja meg olvasójának korszaka keretét, lényegét, illetve egyszerűen azt is, hogy a kongresszus elkezdődött, tehát *eleje van, tart valameddig, vagyis van közepe, és lesz egy végkifejlete, vége*.

Foucault írja a már említett könyvében, hogy az ige elsődleges definíciója az, hogy „*az ige állít.*”²³ Másfelől pedig: „*Az ige egész faja egyetlenegy igére vezethető vissza, amely azt jelenti: lenni.*”²⁴ Tehát semminek nincsen folyamatosabb aspektusa ezen foucault-i állítás tekintetében, mint a létigének.

A vers befejező sorában olvasható „יהי - lesz” szó tökéletesen érzékelteti, kifejezi azt a várakozást, azt az imperfect folyamatot, hogy mostantól már semmi gond nem lehet, hiszen a zsidóknak már van törvény előtti egyenlőségük, megtörtént az emancipációs törvény elfogadása, így majdnem minden nehézséget maguk mögött hagytak.

A zsidó ünnepek világa

A vers első sorában olvashatók a következő szavak: הפרה - ההנאו (gyalázat vagy szégyen vagy szemrehányás - és sóhaj vagy és nyögés). Ezek a szavak a ros hájánára, a zsidó újévre asszociáló finom utalásokat is jelenthetnek közvetlenül a vers kezdetén. A ros hájáná ugyanis a zsidó újévet, az év fejét, a kezdetet jelenti. „*A ros hájáná több rétegű és mély jelentéssel bír, de lényege a megújulásban, az ember elhatározásában rejlik. A megtérés, a megbánás, a bűnök elismerése és a jobbitási szándék a főbb gondolati.*”²⁵

A 2. versszak eleje már expressis verbis utal az évkezdet (ros hájáná és a jom kipur, az engesztelés napja) liturgiai aspektusaira: a sófár „rivalgás, ujjongás” (העוורת) hangja, amely a biztatást, a segítséget jelezte a harc, a csata közben és a megváltás / segítség napja – העושתה מוי.

23 Foucault, M. (2000)

24 Fónagy Iván (1999)

25 Oláh János (1999). *Judaisztika I.* Budapest, Országos Rabbiképző Intézet.

E kifejezések jelezhetik a „*félelmetes vagy sorsdöntő napok*” jelentőségét a zsidó életben, és egyúttal a magyarországi zsidóság „*félelmetes vagy sorsdöntő napjait*” is. A Magyar és Erdélyhoni Izraeliták Egyetemes Gyűlésének, a kongresszusnak a jelentőségét, amely az emancipáció törvénybe foglalása után a honi zsidóság újabb „*sorsdöntő*” állomását jelentheti.

Például a költemény 17. versszaka egyértelműen megfogalmazza, hogy miért fontos együtt, egyenlő jogokkal élni zsidóknak és magyaroknak itt, „*Magyarhonban*”. Egy fontos költői eszközt alkalmaz Bacher a beszéd-helyzet kialakítására, nevezetesen „*magyaráz*”, „*kibeszél*” olvasójához. Ezzel az nyelvi eszközzel eléri azt is, hogy megértsük, miszerint az ég és a föld közötti létrán járni, a királyi/égi hatalom által a földre állított, a létrejött kapcsolatot szimbolizáló létrán fel- s' alájárni, mindenki közös lehetősége immár.

*„Létra állítottat földre az égből,
fokai elég szélesek, hogy mindenki együtt menjen;
lábaiknak nyoma egymásba ér,
és nem tolakodik ember s' társa, és úgy emelkednek félelem nélkül.”²⁶*

A versszak első sora: מִלֶּסְמַח הַצַּרָּה בְּצִמָּה מִלֶּסְמַח utal a Tóra szavaira:

... הַמְּיֻשָּׁה עֵינֵי וְיִשְׂרָאֵל הַצָּרָה בְּצִמָּה מִלֶּסְמַח הַנְּהוּר מִלְּהַיָּנוּ - „*És álmódott és íme: Létra fölállítva a földön, teteje az égbe nyúlik [...]*” (1Móz. 28,12)

A Tóra Jákob álmát írja le, ahol egy létrán Isten angyalai fel- és alá járnak. Az idézett mondat után közvetlenül az Örökkévaló így szólt Jákobhoz, aki később majd az Izrael nevet kapja, azaz ő lesz a zsidóság 12 törzsének ősatyja: „*[...] a földet, amelyen fekszel, neked adom s magzatodnak.*” (1Móz. 28,13) Egyértelmű utalás lehet ez az adott kor politikai viszonyokra, hiszen a törvény előtti egyenlőség szabad polgárokká tette a magyarországi zsidóságot, Izrael fiait, nekik is „*jussuk*” van ahhoz a földhöz, amelyen szabadon, immár emancipálva élhetnek tovább ők és „*magzataik*”.

Az első versszak negyedik sora így szól: „*ujjong és örvend Jákob, Izrael tapsol.*”²⁷ A Tórában olvasható, hogyha Jákob fogadalmat tesz, miszerint az Isten megőrzi őt, akkor ő is megőrzi Istent istenének. (1Móz. 28,20-21)

²⁶ Bacher Simon (1894).

²⁷ Bacher Simon (1894). Fordítás a tanulmány szerzőitől.

A 15. versszakban olvasható: „גה מויכ לודג מוי תרצעו - „mint ünnep és gyülekezés napja, nagy nap ez ünnepelni.”²⁸ Sávout napjait,²⁹ áceretnek, azaz zárásnak, lezárásnak is nevezik. Ez az Örökkévaló általi Tóra átadásának és elfogadásának ünnepe. Bacher Simon idézett vessorából következhet, hogy a kongresszus olyan, mint a Tóra átadása és annak elfogadása, csak itt nem Isten, hanem I. Ferenc József adta a törvény előtti egyenlőséget a zsidóknak. Amint a Tóra átadása és elfogadása zárja az egyiptomi kivonulást, a rabság alóli megszabadulás ünnepét, a peszáhot; úgy zárja le a kongresszus a zsidóság egy korszakát, a rabságból a szabadságba jutás korszakát, és jut egy törvények szabályozta közösségi létbe.

A 18. versszak egyértelmű utalás lehet hanuka emléknapjaira, mivel a költemény preambulumból is látható, hogy a kongresszust éppen hanuka napjaiban tartották. A zsidó hagyomány szerint nyolc napon át minden nap eggyel több lángot gyújtunk meg. Minden nap a meggyújtott lángok számának növekedésével együtt nő a világosság is. A gyertyák fénye sötétséget oszlat és egyben szimbolizálhatja a magyar zsidóság fényes, reményteljes jövőjének ígérését, hiszen hanuka napjai a szabadságra és a győzelemre emlékeztetnek.

Az előzőekben már említettem, hogy a héber nyelvű költemény rímképletei rendhagyó és nagyon-nagyon különleges módon a korabeli magyar nyelvű költészet formáit követik, hiszen az egész költeményben az első négy sorban keresztírmek (a-b-a-b) található, amit párosrím követ (c-c). A német nyelvű változat szintén ezt a rendhagyó versformát követi. Így sikerült kideríteni, hogy a National Library of Israel gyűjteményében a vers mindkét nyelven, németül és héberül is megtalálható.

A דחי – דחפ rímképlet

A 17. versszak felerősíti ezt a gondolati ívet, amelyet a דחי - דחפ rímképlet egyértelműsít.

A דחפ szót meg lehet találni például Jób könyvében is, amely ott a félelem, a rettegés kézzelfoghatóságát mutatja be: דחפ-ילב העיגן קירל הל-אלל הינב חישקה.

²⁸ Bacher Simon (1894). Fordítás a tanulmány szerzőitől.

²⁹ Hozzáférés: <https://ph.yhb.org.il/12-13-06/> 2019.01.21.

„Keménykedik fiókáival, mintha nem volnának övéi, hogy hiába a fáradalma, az nem a rettegése.” (Jób 39,16)

Ugyanezt a rettegést szimbolizáló félelmet lehet olvasni a Tórában, Mózes első könyvében is:

... יל הַיְהוָה קִתְּצָי דַחְפוּ סְהַרְבָּא יְהִלְצָ יבְּא יְהִלְצָ ילְוִל - „Ha atyáim Istene, Ábrahám Istene és Izsáknak féleleme nem lett volna velem [...]” (1Móz. 31,42)

A Gerhard Lisowsky-féle konkordancia vonatkozó szócikke³⁰ Mózes első könyvéből vett utalással, illetve a latin „timere” igével magyarázza ezt a szóhasználatot.

Wilhelm Gesenius ószövetségi szótárának vonatkozó szócikke szintén alátámasztja a דַחַפּ igének, a már említett rettegés, istenfélelem jelentését, sőt, elkülöníti a jahvista és elohista forrásokat is: „das Schrecken, den Jahve verarbeitet” és „Gottesfurcht”³¹ – írja.

A Koehler-Baumgartner lexikon is az istenfélelem értelmet támasztja alá: „sich fürchten, zittern, vor Gott beben.”³²

Georg Fohrer szótára is hasonló jelentésárnyalatokat ad meg, mint Lisowsky, Gesenius és a Koehler-Baumgartner: félemben lenni, félni aggódni, reszketni.³³

A héber és a német nyelvű vers összehasonlítása

A héber és a német nyelven írt költemény³⁴ fordítását megelőzően előfeltevésem az volt, hogy majd egy darab magyar nyelvű fordítást tudok készíteni belőlük. Azonban kiderült, hogy valójában két különböző versről van szó, amelyek azonos témájúak, de a héber nyelvű verset egy szűkebb olvasóközönségnek írhatta a költő, hiszen itt egyenes idézetek találhatóak a héber

30 Gerhard, L. (1958). *Konkordanz zum Hebräischen Alten Testament*. Stuttgart, Württembergische Bibelanstalt.

31 Gesenius, W. (1921). *Hebräisches und Arämisches Handwörterbuch über das Alten Testament*. Verlag von F. C.W. Leipzig, Vogel.

32 Koehler, L. & Baumgartner, W. (1995). *Hebräisches und arämisches Lexikon zum Alten Testament*. New York, Köln, E. J. Brill-Leiden.

33 Koehler, L. & Baumgartner, W. (1995)

34 Bacher Simon: “AZAS SÁLÓM” szózat az első magyar izraelita CONGRESSUS ünnepélyes megnyitásának alkalmával Pesten 1868. év December 14. / FRIEDENSGRUBB an die Mitglieder des im Dezember 1868. eröffneten ungarisch-israelitischen KONGRESSSES. Budán: a m. kir. tudomány-egyetemi nyomdából, 1868.

nyelvű szent szövegekből, illetve utalások a zsidó liturgia tradicionális elemeire. Ezzel szemben a német nyelvű vers inkább a szélesebb és nyitottabb közönségnek szól, felismerhetőek benne a korszak felvilágosult politikai eszményképei: a polgárosodás és a törvényi előtti egyenlőség eszméi.

A két költemény és a két fordítás – a fentiek figyelembe vételével – így is kínált lehetőséget az igeidő használatok vizsgálatához. A vizsgálat során ugyanolyan keretes szerkezetben haladtam, mint ahogy a héber verset elemeztem.

Elemzésem homlokterébe Heidegger került, aki Immanuel Kantra hivatkozással vizsgálja meg, hogy mi az a „van”.³⁵ A téma szempontjából fontos, hogy a létezés hogyan fogható meg a nyelv eszközeivel, illetve az is, hogy hogyan fejezhető ki.

*„Egy előttünk fekvő kőről kijelentjük (ez a kő itt) létezik. Ez a kő van. [...] A kő, mint kő mibenlétéről semmit sem mond [...] Miről jelenthetjük ki, akkor azt, hogy „van”? [...] Mit jelent akkor az, hogy „lét”? [...] Minden, ami bennünket elér, és minden, ameddig mi elérhetünk, a kimondott, vagy kimondatlan „van” által megy végbe.”*³⁶ Hogyan használjuk fel az időt? Hogyan használjuk fel a létezést? Hogyan ír egy költő verset, a 'vanság' terében? Mit is jelent a lét?

Ahogy már előzőleg is írtam, a héber nyelvben igeidő aspektusokról lehet beszélni, míg a német nyelvben megjelennek a klasszikusnak számító, nyelvtani igeidők.

Tekintettel a keretes szerkezeti felépítésre, nézzük meg az első és az utolsó versszakot. „Beteltek gyászéveknek megalázó és sóhajos napjai”³⁷. Látható volt, hogy a héber nyelvű költeményben itt egy perfectum aspektusú ige áll, amelynek nyelvkönyvekben, általában tárgyalt fordítása, valamilyen múlt időnek felel meg. Ugyanakkor Szabó Mária írja³⁸, hogy „Mivel az ige csupán relatív időt fejez, az igeidőre mindig csak a szövegösszefüggésből következtethetünk.”

A német nyelvű költeményben a létige (sein) konjugált alakját lehet olvasni: „sind”, amely együtt szerepel a „vorüber” lexikális egységgel, azaz az

35 Martin Heidegger: Kant tézise a létről. Hozzáférés: <https://www.sulinet.hu/tovabbtan/felveteli/ttkuj/18het/filozofia/forras.html#1> 2019.04.16.

36 Martin Heidegger: Kant tézise a létről.

37 Bacher Simon (1894).

38 Szabó Mária (1994)

állítmány „már elmúlt” aspektusát értelmezi, erősíti meg. Így is fordítottam: *„Elmúltak a szégyen homályos évei.”*

Jól látható, hogy habár a beszélő másként tekint a cselekvésre héberül, németül, magyarul és foucault-i értelemben, mégis, a szöveg értelmezéséből következik a költő nehézségek elmúlása feletti öröme: vége van, amelynek egyúttal hatása van jelenre és a jövőre is. Körbejárta az olvasó a cselekményt az ige segítségével, dimenzióba helyezve, ugyanakkor mégis más-más lényegét megragadva az elmúlásnak. Ugyanazt a dimenziót közelítette meg, csak éppen más és más irányból. Egyúttal látszik a kanti gondolat is, hogy *„a lét nem reális prédikátum.”*³⁹

A héber vers végén egy imperfektumként konjugált ige található, németül pedig „wird grünen” ez egy „sima” jövő idő (Futur I.). Érdekes, hogy a két mondat jelentése eltérő, ugyanakkor a két aspektus használata gyakorlatilag morfológiai értelemben is megegyező. Magyarul jövő időnek fordítottam. Így kifejezésre került a szebb jövőbe vetett hit. Ekként öleli körbe az igék konjugálásnak rendszere a gondolkodást, ahogyan azt Bacher Simon versében éreztette.

Összefoglalás

A két vers elemzése során bemutattam milyen sokat várt a korabeli zsidóság az emancipációtól, milyen örömteli esemény volt számukra a törvény előtti egyenlőség.

A kutatás egy lehetséges folytatása a pszicholingvisztikai vizsgálat egy „kvázi” anyanyelvi beszélő esetében. A héber nyelv - a vers keletkezésének idejében - csak a liturgia és a szent szövegek nyelve volt, ugyanakkor a zsidó gyerekek már nagyon fiatalon elkezdtek héberül tanulni, a héber nyelvvel szoros érzelmi kötődést kialakítva, tulajdonképpen rendszeresen „beszélték” a szent nyelvet, hiszen a héber a mindennapi imák nyelve is volt. Érdemes lenne egy összehasonlító elemzés keretében megvizsgálni, hogyan befolyásolja a költő nyelvhasználatát az általa ismert nyelvek kontakthatása.

39 Martin Heidegger: Kant tézise a létről.